KATRAM SAVA

Mūziķis, Latvijas Universitātes asociētais profesors Valdis Muktupāvels nesen ievēlēts par Latvijas Autoru biedrības AKKA/LAA prezidentu. Intervijā viņš stāsta par autortiesību izpratni, izglītības reformu un kas latviešiem ir Dziesmu svētki

Teksts Inese Lūsiņa

«Dziesmu svētki emocionāli ir pacēluma laiks, kādu citur nevar dabūt. Racionāli - tas ir viens no nāciju definējošajiem momentiem. Kā kultūras forma tā gan šķi raksturīgiem,» uzskata Latvijas Universitātes asociētais profesors Valdis Muktupāvels

Dažas kopīgas dziesmas cilvēkiem vienmēr atradīsies, uzskata etnomuzikologs, mūziķis multiinstrumentālists, komponists un Latvijas Universitātes asociētais profesors Valdis Muktupāvels. Viņš gatavojas muzicēt līgonakts uguns rituālā Pedvālē, Dziesmu svētkos, *Dabas koncertzālē* un turpina izdibināt, esam vai neesam dziedātājtauta. Nesen viņš ievēlēts arī par Latvijas Autoru biedrības AKKA/LAA prezidentu, nomainot šajā amatā dzejnieci Māru Zālīti.

Ko vēlies paveikt Latvijas Autoru biedrības AKKA/LAA padomes prezidenta amatā?

Tas man ir pagodinājums, jo šī organizācija apvieno Latvijas radošo ziedu – mūzikas, dzejas, vizuālās mākslas darbu radītājus. Es arī apzinos, ka sabiedrībā dažu mediju mērķtiecīgās darbības rezultātā šīs organizācijas prestižs ir ļoti zems, tāpēc kā vienu no saviem izaicinājumiem es redzu AKKA/LAA prestiža celšanu sabiedrībā.

Vari minēt kādu kliedzošu nomelnošanas piemēru?

Raksturīgs ir gadījums ar puķu veikaliņu, kuram piesprieda piecsimt latu lielu sodu. Publikas dusmas tika novirzītas uz AKKA/LAA, jo, lūk, mazam puķu veikaliņam AKKA/LAA uzbrukusi kā laupītāju banda. Analītisks raksts parādītu, ka tos 500 latus nav ne uzlikusi, ne saņēmusi AKKA/LAA. Sods ir paredzēts likumā, ko pieņem Saeima, savukārt nauda aiziet valsts budžetā. Ir daži mediji, kas nemaksā vai cenšas nemaksāt autoratlīdzību un ir ieinteresēti organizācijas nomelnošanā. AKKA/LAA padomes sastāvs ir nomainījies, un tajā ir jauni cilvēki ar skaidru, konstruktīvu programmu. Arī viņi vēlas celt aģentūras prestižu. Autortiesības nav marsiešu atnestas vai kādu neprāšu izgudrotas, bet gan radušās Eiropas šūpulī. Beļģija ir viena no pirmajām zemēm, kur tās tika nostiprinātas likumā. Latvijā dažas mākslas izcilības par tām domāja jau starpkaru laikā. Un ne tikai domāja, bet arī darbojās. Klasisks piemērs ir Emilis Melngailis – komponists, folkloras vācējs un arī cīnītājs par savu autortiesību ievērošanu. Viņam bija lieli konflikti ar Dziesmu svētku padomi, kad viņš uzstāja, ka par viņa oriģināldziesmu un tautasdziesmu apdaru atskaņošanu Dziesmu svētkos viņam ir jāsaņem atlīdzība. Šodien par to neviens vairs nedomā diskutēt. Ja tu lieto mūziku savā biznesā, par to ir jāmaksā. Līdzīgi kā ar nodokļiem: neviens tos nemīl, taču maksā.

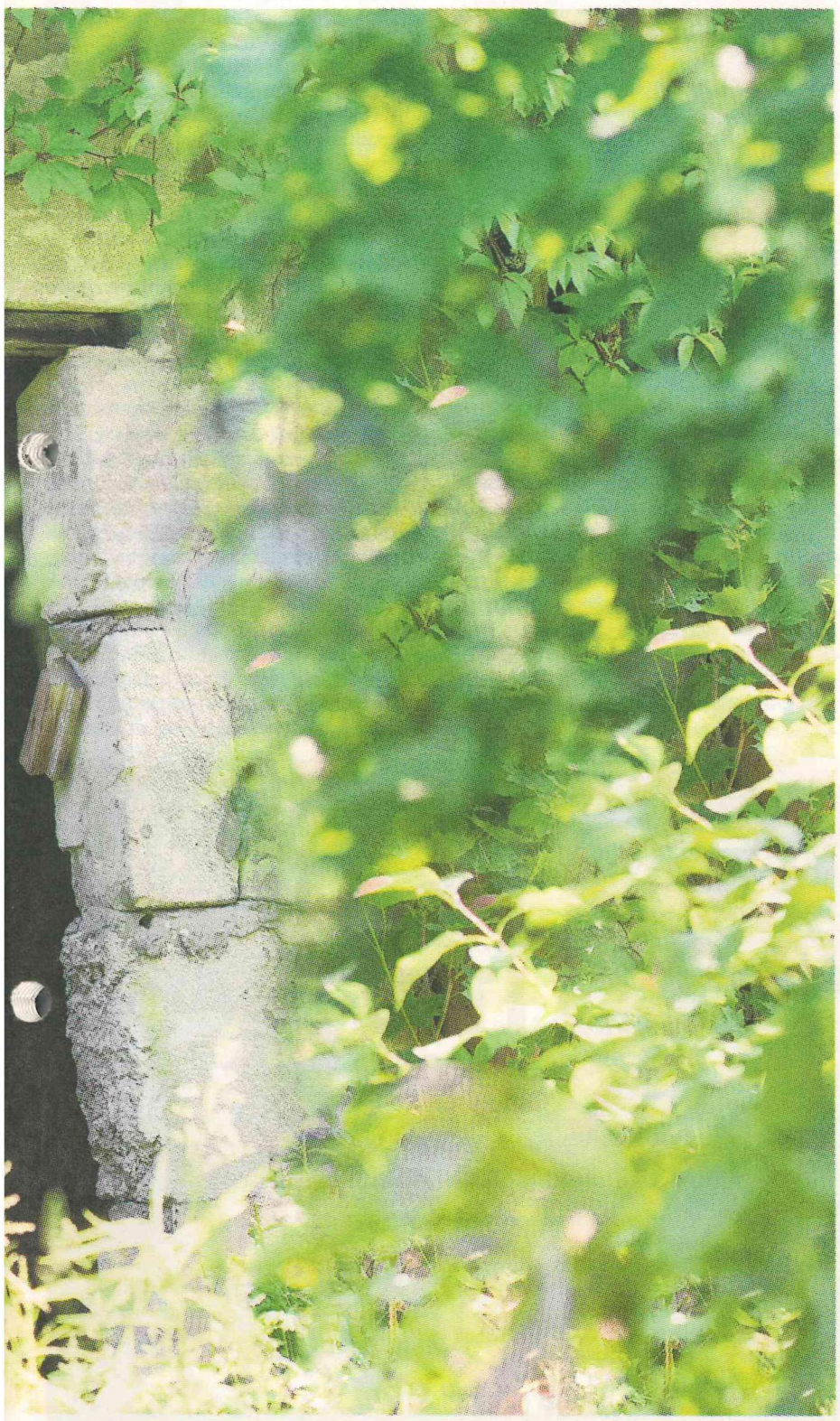
Internetā gan cilvēki ir pieradināti visu dabūt par velti. Tu arī?

Man pašam tīri cilvēciski ir ļoti patīkami atrast un lasīt internetā pilnus tekstus, kas man nepieciešami profesionālajā darbā. Bet es nezinu, kas nodrošina to, lai šo tekstu autoriem ir nauda, ar ko samaksāt par dzīvokli vai ēdienu. Gadījums ar e-bibliotēku, kuru nācās slēgt, tikai parādīja, ka mums šie jautājumi nav atrisināti. Man droši vien jāatgādina klasiskais teiciens, ka par brīvu ir tikai siers peles slazdā. Internets ir jauna parādība. Sākumā tur daudzko ievietoja, lai tikai tur būtu. Tagad jau ir zināma pieredze.

Autoratlīdzība ievērojami papildina tavu kā autora maciņu?

Autoratlīdzība nav mans galvenais ienākums, tāpēc priecājos par to, kas ienāk.

DZIESMA?

ıahroniska, jo mazai, demokrātiskai nācijai tādiem lieliem, masīviem svētkiem nevajadzētu būt

LIELAIS DZIESMU SVĒTKU GĀJIENS LATVIEŠIEM IR KĀ RIODEŽANEIRO KARNEVĀLS

Pēc tam kad Vācijas televīzijā parādīja dokumentālo filmu, kurai biju radījis mūziku (*Lettland. Wildnis zwischen Russland und Riga,* 2003, latviešu versijā *Skanošie gadalaiki*), pēc gada pēkšņi konstatēju, ka manā kontā ienācis nevis divciparu, bet trīsciparu skaitlis. Tas bija patīkami.

Kā no autortiesību skatpunkta reaģēt uz postmodernās kultūrfilozofijas pasludināto autora – kā fenomena – nāvi?

Autors kā vienīgais radītājs savā ziņā ir anahronisms. Likumi gan ir pragmatiski: kurš ir reģistrējis savas tiesības, tas arī ir autors, un nekādu filozofisku diskusiju tur nevar būt. Autortiesību daba mainās. Likumi seko iepakaļ un vēlāk šīs pārmaiņas fiksē.

Kā, būdams Latvijas Universitātes mācībspēks, pārdzīvoji vētras ap Latvijas augstākās izglītības reformēšanu?

Tikko pats biju starptautiskā ekspertu komisijā, kas Lietuvā akreditēja vairākas augstākās izglītības studiju programmas. Latvijā šis jautājums ir aktualizējies, taču ne labā nozīmē. Akreditācija nozīmē ne tikai atļauju programmu īstenot, tās galvenā jēga ir, lai programmas iegūtu kvalitatīvus uzlabojumus. Pusgada vilcināšanās ir grāvusi Latvijas augstākās izglītības prestižu gan iekšēji (pašā Latvijā), gan uz ārpusi, jo nevarēja noslēpt, ka akreditēšana nav notikusi. Zaudējums Latvijas augstākajai izglītībai ir diezgan liels. Beidzot atsākusies, tā joprojām ir nervozi haotiska un neizskatās kā nopietns process.

Vai tavi studenti, piemēram, dabūs vai nedabūs diplomus?

LU esmu starptautiskās maģistra līmeņa programmas *Baltijas jūras reģiona studijas* direktors. Tajā mācās arī ārzemju studenti. Programmai vajadzēja būt akreditētai līdz šā gada maijam, bet tas vēl nav noticis. Studentiem, kuri jau ir aizstāvējuši maģistra darbu, ir pilnīgi reālas bažas, vai viņi vispār dabūs diplomu. Cerams, ka programmu piektdien (21. jūnijā!) akreditēs un studenti dabūs diplomus, bet garantijas nav.

Kādas ir reālās sekas, jauniešu reakcija?

Ļoti daudzi studenti, kuriem par mācībām bija jāmaksā, vienkārši nemaksāja. Diezgan daudzi pat ņēma ārā dokumentus, jo kāda jēga studēt, ja nedabūs diplomu? Vēl joprojām ir jūtama neskaidrība par nākotni, bažas un neziņa, kā viss atrisināsies. Tas nekādā ziņā pozitīvi neietekmē Latvijas augstāko izglītību.

Tad jau drošāk ir cīnīties par stipendiju studijām ārzemēs?

Turklāt daudzās zemēs studijas ir par velti. Arī mūsu ziemeļu kaimiņi igauņi no šā gada septembra sāk ieviest bezmaksas augstāko izglītību. Tikmēr mūsu iepriekšējā izglītības un zinātnes ministra vadībā tika apcerēts, kā ieviest vispārējo maksu par augstāko izglītību…

Skandalozais eksministrs Roberts Ķīlis, tavuprāt, ir nesaprastais ģēnijs vai postītājs?

Viņš ir antropologs, pētnieks, eksperimentētājs un tāds palika arī administratīvajā amatā, kurā eksperimentēt diez vai var atļauties. Ar to tika nodarīts diezgan liels zaudējums sistēmai. Taču ir arī skaidrs, ka izglītības sistēmā reformas joprojām ir nepieciešamas. Tikai piebildīšu: tās visu laiku nepārtraukti notiek jau kopš 90. gadiem. Tas ir labi, tomēr reformas nedrīkst visu laiku būt radikālas. Kamēr cilvēks iegūst nepieciešamo akadēmisko pieredzi, paiet gadu desmiti. Tur nevar uzreiz kaut ko strauji mainīt, kā biznesā.

Arī šovasar tava mūzika skanēs *Dabas koncertzālē*?

Dabas koncertzāle ir viens no projektiem, kas ļoti patīkami silda sirdi. Daudzi jau zina un gaida šo unikālo, zinātniski mākslinieciskо notikumu. Atšķirībā no reizēm, kad uzmanības centrā bija kāda dzīvā radība – augi, ķērpji, jūras augi un dzīvnieki –, šogad tas ir dabas veidojums, ko sauc par osu. Ogres Zilie kalni ir tipiski osu pauguri. Tie veidojušies, kad kusa ledāji. Tiem ir ļoti interesants struktūras un izcelsmes stāsts. Tas tiks izstāstīts divos notikumos – Ogres Zilajos kalnos un Latgalē, Andrupenē. Tas nav koncerts. Tā nav lekcija. Tas nav ne dzejas lasījums, ne vizuālais šovs, bet forma, kas apvieno visu. Tā ir gan dabas iepazīšanas meistarklase un darbnīca, gan mākslinieku redzējums un mūzika, kas to apdzīvo. Apmeklētāji līdzdarbojas, un tā veidojas *Dabas koncertzāles* skanējums.

Kā mūzikā parādīt kūstošo ledāju sanesumu?

Osu tēma prasa smagākus instrumentus. Piemēram, balafo – Rietumāfrikas ksilofons. Neparasto dabas veidojumu ar savu ne šīs pasaules skanējumu ļoti labi reprezentē virstoņu dziedāšana. Ieskanēsies arī daži instrumenti no tālākām zemēm – no Āzijas.

Cik aktīvi piedalīsies Dziesmu svētkos?

Šoreiz piedalīšos nevis ar savu oriģinālmūziku, bet kā izpildītājs Uģa Prauliņa un Mārtiņa Brauna mūzikā svētku atklāšanas un noslēguma koncertos. Dziesmu svētku laikā man jāpiedalās arī lielā starptautiskā konferencē Tartu. Tur stāstīšu par latviešiem kā par dziedātājtautu. Dacei Bulai par to jau ir vesela grāmata, taču ir daudz jautājumu, uz kuriem ir vērts laiku pa laikam palūkoties jaunā gaismā. Latvieši bieži vien sevi pozicionē kā dziedātājtautu, ar to liekot domāt, ka ir vairāk dziedoši nekā daža laba cita tauta. Izrādās, reālajā dzīvē tik dziedoši nemaz nav. Pasaulē pazīstamais nāciju zīmolvedības eksperts Saimons Anholts no Lielbritānijas bija uzaicināts veikt šādu pētījumu Latvijā un piedāvāt risinājumus mūsu valsts zīmola veidošanai. Arī viņš bija saskāries ar stereotipisko priekšstatu par latviešiem kā par dziedātājtautu. Aizgājis uz krogu, zinot, ka daudzās zemēs cilvēki tur mēdz kopā uzdziedāt. Bet – nekā! Reiz arī es ar sievu Rūtu Jāņu naktī apbraukāju Latviju, skatoties – dzied vai ne? Gribējām gan saules rietu, gan lēktu sagaidīt jūrā: Rīgas līča Vidzemes piekrastē sagaidījām līgovakaru, bet jau uz sauleslēktu bijām Rīgas līča Kurzemes piekrastē. Secinājām, ka diemžēl Jāņi tiek sagaidīti vai nu klusumā, vai ar konservētas mūzikas skaņām. Tas liek pārdomāt, cik dziedoši esam.

Tad latvieši ir dziedātājtauta vai nav?

Šādus zīmolus vai stereotipus nevar ne apstrīdēt, ne noliegt. Svarīgi, kāds ir to saturs, simboliskā jēga un reālās norises. Latvieši kā dziedātājtauta saistās ar noteiktām kultūras formām – ar folkloras kustību un dziesmoto revolūciju, kuras terminu, starp citu, radīja igauņi, nevis mēs, bet visvairāk, protams, ar Dziesmu svētkiem.

Te latviešiem parādās dziedošais periodiskums – ik pēc četriem gadiem nāk lielā dziedāšana. Tad nepietiek tikai ar koncertiem, notiek sadziedāšanās. Tā jau kļūst organizēta, un tiek drukātas speciālas dziesmu grāmatas. Galu galā sarīkojumos, vakarēšanās, studentu saietos dziedāšana joprojām notiek. Tikai ir redzams, ka jaunajai paaudzei ir viens repertuārs, vecāka gadagājuma cilvēkiem – cits.

Katram sava dziesma? Ko nu?

Tā ir realitāte. Pētnieki to pētīs, bet kultūras dzīves organizētāji un saviesīgo pasākumu rīkotāji ar to rēķināsies. Dažas kopīgas dziesmas vienmēr atradīsies.

Vai jāpiekrīt diriģentam Ivaram Cinkusam, kurš Raimonda Paula *Manai dzimtenei* neiekļaušanu kopkora repertuārā pamatoja, sakot, ka «pietiek tautu baidīt ar 1905. gadu un asins lietu»?

Kad cilvēki dzied, viņi lielākoties nedomā par vārdiem. Būtiska ir simbolisko dziesmu īpašā noskaņa. Piemēram, ja padomājam par *Pūt, vējiņi,* kas bija neformālā himna padomju laikos. Nu kādi tur vārdi? Teksts stāsta stāstu, kas nav īpaši cēls un tāds, kas prasītos uz himnas statusu.

Pats par savu naudu dzēru... Pieredzēti arī asi iebildumi pret tādām «dzērāju dziesmām» Dziesmu svētkos.

Bet vai cilvēki dziedot burtiski domā par vārdiem? Nē! Svarīgāka ir emocija un situācijas, kas ar šo dziesmu saistās. Asins lietus ir tikai viens ļoti racionāls arguments. Tur Ivaram varētu piekrist. Bet dziesma jau nav par asins lietu. Kopības sajūta un pacēlums, kas vienmēr radās, to dziedot, – lūk, kas uzrunā cilvēkus! Tāpēc jau Dziesmu svētki cilvēkiem ir tik svarīgi. Ne jau lai noklausītos un analizētu jaunās dziesmas. Tur emocija vēl īsti nestrādā. Klasiskā, stabilā repertuāra dziesmas uzrunā ar savu pieredzi un rada to pacēlumu, pēc kā cilvēki tiecas. Dziesmu svētku repertuārs arī nav tas pats, kas vienkārši koru repertuārs. Korim kāda dziesma ļoti labi skan, un cilvēkiem patīk, bet Dziesmu svētkiem neder – tiek izdziedāta un aizmirsta. Kas nosaka, vai tā iekļausies Dziesmu svētkos un iegūs ilgu mūžu? To nevar pateikt ar racionāliem argumentiem. Vienkārši ar dažām dziesmām tā notiek un ar dažām – nenotiek. Bet nevarētu bez *Gaismas pils.*

Vai ir labi, ka pēcsvētku sadziedāšanās, kas atceļā pieskandināja pārpildītos tramvajus, tagad tiek organizēta – ar pavadījumu un tekstiem ekrānos un mobilajās aplikācijās?

Labi un slikti. Cilvēki dabūs izdziedāties, taču zūd sadziedāšanās spontanitāte, viens no galvenajiem dzinuļiem. Domāju, ka radīsies alternatīvas sadziedāšanās formas, jo cilvēkiem vēlēšanās pēc «kreisajiem ģājieniem» ir dabiska. Gribēsies dziedāt tīri no sirds un tepat.

Kāpēc tev personiski šie svētki ir nepieciešami?

Emocionāli tas ir pacēluma laiks, kādu citur nevar dabūt. Racionāli – tas ir viens no nāciju definējošajiem momentiem. Kā kultūras forma tā gan šķiet anahroniska, jo mazai, demokrātiskai nācijai tādiem lieliem, masīviem svētkiem nevajadzētu būt raksturīgiem. Taču Dziesmu svētki veidojās, kad Latvija vēl bija Krievijas impērijā, tas varēja provocēt masīvu norisi. Likās, ka pēc Pirmā pasaules kara, kad nodibinājās Latvijas valsts, Dziesmu svētkiem būtu jāiet mazumā. Bet tā nenotika. Tātad to pastāvēšana un pieņemšanās apjomā ir drusku garām loģikai. Ir citi aspekti, kas izskaidro šī fenomena pastāvēšanu. Man personīgi Dziesmu svētki ir arī vieta, kur arī mākslinieciski notiek kaut kas tāds, ko nekur citur pasaulē nevar dzirdēt. Lielais Dziesmu svētku gājiens, manuprāt, latviešiem ir kā Riodežaneiro karnevāls, kas iesaista visu publiku. Cilvēki nāk sava novada tautastērpos, un sajūta un nozīme ir līdzīga kā lielam karnevāla gājienam vai, piemēram, Palmu svētdienas gājienam Jeruzalemē no Olīvu kalna uz Lauvu vārtiem.

Vai nācijas identitāte pasaules «globālajā ciematā» neiznīks?

Mums ir dažādas identitātes. Jautājums ir – kuras identitātes dominē. Cilvēkam droši vien vissvarīgākā ir vietas identitāte. No indivīda viedokļa nācijas identitātes vājināšanās nav nekas traģisks. Nācijai gan tas nozīmē, ka tā kļūst vājāka. Bet tie ir globāli procesi – mijiedarbība starp dažādām pasaules vietām ir kļuvusi tik spēcīga, ka ietekmē ikdienas dzīvi. Emocionāli, protams, visvairāk piesaistāmies nācijas identitātei, jo mums ir simbolu sistēma, kas emocionāli liek mums visu laiku par to domāt. Tomēr ir jau citas – dažādu grupu, subkultūru identitātes –, kuras kļūst vēl svarīgākas.

Uz pasaules skatuves ir nākušas un gājušas dažādas tautas, valstis un valodas. Vai latviešu valoda šodien ir apdraudēta?

Es domāju, ka ir apdraudēta. Formāli tā ir valsts valoda, taču mediju, sabiedriskās telpas līmenī citu valodu klātbūtne ir daudz spēcīgāka un stumj to ārā. Skatos kabeļtelevīzijas piedāvājumu un konstatēju, ka lielākā daļa ir svešvalodās. Starptautiski labus raidījumus, piemēram, *National Geographic,* daudzi operatori piedāvā tulkotus krievu valodā. Tas liek bažīties par latviešu valodas likteni. Cilvēkiem, kuri kopš padomju laikiem Latvijā lietojuši divas valodas, ir vajadzīga zināma saņemšanās, lai uzturētu sarunu latviešu valodā. Krievu valodas spiediens bijis tik liels, ka savas valodas pašvērtējums ir diezgan zems.

Kā atbildi pats, piemēram, uz ielas?

Atbildu latviski. Reiz *Expo* izstādes laikā Šanhajā mēs ar Rūtu iegājām restorānā un, sapratuši, ka angliski tur nerunā, runājām latviski. Mūsu vēlmes šādi saprata arī Japānā, Kobē. Protams, līdzi nāca visādas zīmes. Pat negribu domāt, ka latviešu valoda varētu vājināties un zust. Katra valoda ir pasaule. Unikāla un neatkārtojama. Tie nav tikai vārdi, kas skan citādi. Tas ir arī veids, kā aprakstīt un sajust pasauli. Katrai valodai tas ir unikāls. Jebkuras valodas zudums ir milzīgs zaudējums globālā nozīmē, jo samazinās daudzveidība, kultūras bagāža. Bez latviešu valodas nav iespējams ieiet dainu, Imanta Ziedoņa, Pētera Brūvera dzejas pasaulē. Tikai latviešu valodas vide ļauj uzziedēt šim ziedam visās skaņu niansēs. Lai kā mainītos nācijas jēdziena saturs, valodai jānodrošina pilnvērtīga funkcionēšana visos līmeņos.

Kā apturēt traģisko zinātnes nīkuļošanu Latvijā?

Konsekventi jāiet uz noteiktu modeli, jābeidz mētāties no viena uz otru. Neviens politiķis vai partija nedrīkst noskaņot sabiedrību pret humanitārajām zinātnēm, sakot, ka tās neražo: ja spēj izdzīvot pašas, lai izdzīvo... ja ne – lai iet. Diemžēl tāda attieksme ir vērojama pat nacionālās partijās. Kultūra un humanitārās zinātnes tiek atstātas savā vaļā. Ja tās netiks atbalstītas un koptas, kam tā ekonomika būs vajadzīga? Kam būs vajadzīga attīstīta infrastruktūra, ja nebūs cilvēku, kas to lietos? Tūristu atvilināšana ir īstermiņa projektiņš.